

1054

AED

Buğyatü'l-Wu'at

مع الملتبة العربية = 177

O 11
UTB.M

Buğyatü'l-Wu'at

AMERICAN YACHT CLUB
BOAT CLUB OF BOSTON

4286 PINILLA MELGUIZO, R. Poetas cordobeses en
la "Buğyat al-Wu'at" de Al-Suyûti (1445-1505.
de J.C.): selección poética. *Andalucía Islámica*.
2-3 (1981-82) pp.111-124

12 OCAK 1994

إلا عند مقارنته بما ألف في مثل موضوعه. أما في تراجم اللغويين والنحويين الأندلسيين فيكاد يكون المصدر الوحيد حتى منتصف القرن الرابع^(١).
نشر بمصر بتحقيق محمد أبو الفضل ابراهيم.

إنباه الرواة على أنباه النحاة: تأليف جمال الدين أبي الحسن علي بن يوسف القفطي (ت ٦٤٦ هـ):

«معجم شامل لتراجم مشايخ علمي النحو واللغة ممن تصدر لافادتها تصنيفاً، وتدريساً، ورواية من عصر أبي الأسود حتى عصر المؤلف في القرن السابع. وقد تضمن أيضاً تراجم كثيرة للقراء، والفقهاء، والمحدثين، والمتكلمين، والمتصوفين، والعروضيين، والأدباء، والشعراء، والكتّاب، والمؤرخين، والمنجمين، ممن كانت له أدنى مشاركة في اللغة أو معرفة بالنحو، وبهذا اجتمع فيه قرابة ألف ترجمة من تراجم العلماء.

ولم يختص هذا المعجم بعصر دون عصر، أو إقليم دون آخر، بل شمل كل من له شأن...

والكتاب وإن كان موضوعاً على حسب حروف المعجم إلا أنه لم يرتب ترتيباً دقيقاً...» حققه ونشره بمصر محمد أبو الفضل ابراهيم.

بغية الوعاة في طبقات اللغويين والنحاة: تأليف المحافظ جلال الدين عبد الرحمن بن أبي بكر السيوطي (ت ٩١١ هـ):

من أشمل وأجمع الكتب المؤلفة في تراجم اللغويين والنحاة، ذكر في مقدمة الكتاب أنه اطلع على كل ما ألف قبله في تراجم النحاة «فلم أر في ذلك ما يشفي العليل ولا يشفي الغليل، فجردت الهمة في سنة ثمان وستين وثمانمائة إلى جمع كتاب في طبقات النحاة، جامع مستوعب للمهات، وعمدت إلى التواريخ

(١) البير حبيب مطلق، ص ١٣٤.

منابع: الذریعة، ۱۳۲/۳ - ۱۳۵؛ فهرست کتابهای چاپی عربی، ۱۲۹؛ فهرست کتابهای چاپی فارسی، ۵۱۱/۱؛ فهرست کتابخانه سپهسالار، ۲۵۶/۳ - ۲۵۷.

محمدحسین روحانی

بُغیة المرید، کتابی تاریخی به زبان عربی، نوشته شیخ بهاء الدین محمدبن علی بن حسن عودی جزینی، از دانشوران شیعی قرن دهم. این کتاب درباره زندگی و احوال شیخ زین الدین شهید ثانی و رویدادهای تلخ و شیرین دوره عمر اوست. نویسنده از اوایل سال ۹۴۵ تا اواخر ۹۶۲ ق که زین الدین شهید به مشهد رضوی مسافرت کرده است، شاگرد و همراه او بوده است. وی تاریخ زندگی شهید دوم را از هنگام زادن (۱۳ شوال ۹۱۱ ق) تا شهادت (۹۶۶ ق) نگاشته است. این کتاب دارای پیشگفتار، ده فصل و خاتمه بوده است ولی افسوس که بیشتر آن از میان رفته و جز اندکی از آن به جای نمانده که نوه شیخ شهید، شیخ علی بن محمدبن حسن بن زین الدین شهید ثانی جیبی عاملی (متولد ۱۰۱۴ ق) همه آن را در کتاب الدرر المنتور آورده است.

منابع: الذریعة، ۱۳۶/۳ - ۱۳۷؛ کشف الحجب والأستار، ۸۷.

محمدحسین روحانی

بُغیة الوعاة، کتابی عربی در باب اجازات، نوشته سید ابومحمد حسن بن سید ابوالحسن هادی بن اخ سید صدرالدین موسوی عاملی کاظمی (م ۱۳۵۴ ق). اجازه ای است مبسوط که آن را سید محمد مرتضی حسینی جنفوری (م ۱۳۳۳ ق) نوشته و مشایخ را در ده طبقه دسته بندی کرده است: (۱) طبقه وحید بهبهانی؛ (۲) علامه مجلسی؛ (۳) پدرش ملامحمد تقی؛ (۴) شیخ زین الدین شهید ثانی؛ (۵) شیخ شمس الدین محمد بن مکی شهید اول؛ (۶) علامه حلی؛ (۷) محقق حلی؛ (۸) شیخ ابوعلی بن شیخ طوسی؛ (۹) شیخ ابوجعفر محمد بن حسن طوسی؛ (۱۰) ثقة الاسلام کلینی. مؤلف در روز عرفة سال ۱۳۲۶ ق از نگارش آن فراغت یافته است.

منبع: الذریعة، ۱۳۷/۳.

محمدحسین روحانی

بفرویی، علی بن احمد یزدی حائری (م کربلا ۱۳۲۴ ق)، فقیه شیعی ایرانی. از مردم روستای بفرویه در شهرستان میبد بود. پس از آنکه مقدمات علوم را در زادگاهش فراگرفت به عتبات عراق کوچید و در کربلا و نجف در خدمت استادانی چون محمدحسین یزدی، معروف به پاشنه طلایی، شیخ محسن خنضر، شیخ مرتضی انصاری و ملامحمد حسین اردکانی به تکمیل تحصیلات خود پرداخت. پس از آنکه درجه اجتهاد یافت خود به تربیت شاگردان روی آورد و شمار زیادی از طالبان علوم دینی از محضر درس او بهره گرفتند و همه کسانی که به مجلس درس او می رفتند دانش و پارسایی وی را می ستودند. گروهی از شاگردانش از جمله شیخ علی بن غلام علی بهبهانی از او روایت می کردند و سید محمد هادی بن ابوالحسن رضوی کشمیری از وی اجازه اجتهاد داشت. بفرویی آثاری نیز دارد که برخی از آنها تقریرات استادانش می باشند. از این آثار

الوسيلة: شرایع الاسلام؛ المختصر النافع؛ الجامع للشرایع؛ قواعد الاحکام؛ اللعة الدمشقیة؛ التشریح الجنائی الاسلامی؛ ۱۲۲ - ۱۵۶؛ معجم مقاییس اللغة؛ مفردات الراغب والقاموس، مادة «بغی».

بُغیة الطالب، نام چند کتاب که تنی چند از دانشوران شیعی امامی نوشته اند: (۱) سید محمدبن حیدر موسوی حسینی عاملی که تا سال ۱۰۹۷ زنده بوده است، کتاب وی درباره احوال ابوطالب پدر حضرت علی (ع) و اثبات ایمان و حسن اعتقاد اوست، وی این کتاب را به فرمان مولی والی سید عبدالله خان مشعشعی حویزی نگاشته و در سال ۱۰۹۶ ق از نوشتن آن فراغت یافته است، کتاب دارای پیشگفتار و چندین فصل است، نسخه های خطی متعددی از آن در کتابخانه های شخصی دانشمندان شیعی پراکنده است؛ (۲) شیخ عباس بن حسن بلاغی نجفی، کتاب او درباره اصول و فروع دین است و نویسنده به هنگام بازگشت از حج به سال ۱۱۷۰ ق به عراق آن را نگاشته است؛ (۳) شیخ اکبر جعفر بن خضر جناحی نجفی (م ۱۲۲۷ ق)، اثر او کتابی است کلامی و فقهی زیر عنوان **بغیة الطالب فی معرفة المفروض والواجب**، دارای دو مطلب است: اول اصول عقاید، دوم فروع فقهی، مطلب دوم آن شامل طهارت و صلوات است، وی دنباله ای بر آن نوشته و مسایل روزه و اعتکاف را نیز شرح داده است، شیخ اسدالله دزفولی این کتاب را به فارسی برگردانده و آن را تحفة الراغب نامیده است، شیخ موسی بن شیخ اکبر نیز شرحی بر آن نگاشته و آن را منیة الراغب خوانده است، دو نسخه خطی از این **بغیة الطالب** به شماره ۵۹۰۷ و ۶۸۵۶ در کتابخانه سپهسالار موجود است؛ (۴) سید مفتی میر محمد عباس موسوی تستری لکهنوی (م ۱۳۰۶ ق) کتاب او درباره ایمان ابوطالب و والد گرامی حضرت امیرالمؤمنین علی (ع) است؛ (۵) سید ابوالقاسم بن سیدمعصوم حسینی گیلانی اشکوری نجفی (م ۱۳۲۴ ق) نام کامل کتاب او **بغیة الطالب فی شرح المکاسب** است و شرحی است بر کتاب مکاسب شیخ مرتضی انصاری از آغاز کتاب بیع تا مسأله تعارض مقومین، این کتاب در سالهای ۱۳۱۳ ق و ۱۳۱۹ و ۱۳۲۲ ق در تهران چاپ شده است؛ (۶) ملا شیخ محمدباقر شریف بیرجندی قاینی (م ۱۳۵۲ ق) کتاب وی عنوان **بغیة الطالب فی من رأی الامام الغایب** دارد، کتابی است به زبان فارسی درباره کسانی که در زمان غیبت کبری از دیدار امام زمان (عج) برخوردار شده اند، در این کتاب، اخبار حضرت صاحب الامر (عج) و علایم ظهور و نایبان او نیز آمده است، کتاب در سال ۱۳۴۲ ق در مشهد به چاپ رسیده است؛ (۷) حسن بن عبدالله بن احمد سرجی قرشی همراه برادرش عبدالله سرجی، کتاب ایشان درباره ستاره شناسی است؛ (۸) شیخ محمد کاظم شیرازی نجفی، کتاب او **بغیة الطالب فی شرح المکاسب** نام دارد و در سال ۱۳۷۰ ق در دو جزء در تهران به چاپ رسیده است؛ (۹) سید جعفر بن محمد باقر آل بحر العلوم، کتاب او **بغیة الطالب فی حکم اللحیة والشارب** نام دارد و چنانکه از نام آن پیداست، درباره حکم ریش و سبیل است؛ (۱۰) شیخ محمد مشهدی حایری، کتاب او درباره مناسک حج است.

022054

نحاة الأندلس في «بغية الوعاة»:
دراسة توثيقية

د. رجب عبد الجواد

يُعدُّ كتاب «بُغية الوعاة في طبقات اللغويين والنحاة» لجلال الدين السيوطي (ت ٩١١هـ)^(١) أكبر كتاب أُلف في التأريخ لعلماء اللغة والنحو حتى نهاية القرن التاسع الهجري (٨٧١هـ)، فقد أودعه السيوطي صفوةً جميع الكتب التي سبقته في هذا المضمار، وزاد عليها ما انتقاه من كتب الأدب والتاريخ والتراجم والفهارس ومعاجم الشيوخ والتذكرات وغيرها.

وقد بلغ مجموع العلماء الذين ترجم لهم في كتابه ألفين ومئتين وتسعة من علماء اللغة والنحو، وهو عددٌ كبير إذا ما قيس بمجموع تراجم الكتب التي سبقته في هذا المضمار، وفي هذا السياق يقول السيوطي مُباهيًا: «بنيْتُ فيه للنحاة طبقات قواعدها على مرِّ الزمان لا تهي، وأحييتُ فيه ميتهم، فلم أغانِزُ شهيرًا ولا خاملاً إلا نظمتُه في سلك عقده البيهقي، فلورآه البيهقي^(٢) لخلعٍ وشاحه بين يديه توقُّراً، أو ابنُ الأَبَّار^(٣) لخلعٍ عليه حلته السَّيرَا، أو

(١) اعتمدنا على الطبعة التي حققها المرحوم محمد أبو الفضل إبراهيم، والتي صدرت عن المكتبة العصرية، بيروت. د. د. ت.

(٢) هو أبو الحسن علي بن زيد البيهقي (٤٩٩ - ٥٦٥هـ)، صاحب كتاب «تمة دمية القصر»: أو «وشاح دمية القصر ولقاح روضة العصر»، أمَّ فيه كتاب «دُمية القصر وغُضرة أهل العصر» للباخرزي.

(٣) هو أبو عبد الله محمد بن الأَبَّار القضاعي البُلنسي (ت ٦٥٨هـ)، صاحب الحلة السيرة في أشعار الأمراء، حول ترجمته انظر مقدمة: إعتاب الكتاب، بتحقيق د. صالح الأشر.

(١٩) أشاقلك بالحلبين

الفئة	عدد الكلمات	الفئة × عدد الكلمات	مربع الفئة	مربع الفئة × عدد الكلمات	الفروق
س	ع	س × ع	(س) ^٢	س × ع ^٢	
١	١٢٧	١٢٧	١	١٢٧	-
٢	٥٧	١١٤	٤	٢٢٨	١١٤
٣	٨	٢٤	٩	٧٢	٤٨
٤	٢	٨	١٦	٣٢	٢٤
		٢٧٣		٤٥٩	١٨٦

$$ك = \frac{١٠٠٠٠ \times ١٨٦}{٢٧٣} = \frac{١٠٠٠٠ \times ١٨٦}{٢٧٣} = ٢٥$$

(٢٠) بقي بقية فيض دمع فائض

الفئة	عدد الكلمات	الفئة × عدد الكلمات	مربع الفئة	مربع الفئة × عدد الكلمات	الفروق
س	ع	س × ع	(س) ^٢	س × ع ^٢	
١	١١١	١١١	١	١١١	-
٢	١٤	٢٨	٤	٥٦	٢٨
٣	١	٣	٩	٩	٦
٤	٢	٨	١٦	٣٢	٢٤
		١٥٠		٢٠٨	٥٨

$$ك = \frac{١٠٠٠٠ \times ٥٨}{٢٠٨} = \frac{١٠٠٠٠ \times ٥٨}{٢٠٨} = ٢٥,٨$$

2002 101101 2002

SOALAN GELAN JOHUMAN

دانشنامه جهان اسلام، (۳)، تهران ۱۳۷۶، IRCICA. DN 36348

بغیة الطلب

۵۹۷

محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، تهران ۱۳۶۷ ش؛ محمد باقر بن محمد تقی مجلسی، بحار الانوار، بیروت ۱۴۰۳ / ۱۹۸۳؛ جعفر بن حسن محقق حلّی، شرایع الاسلام، بیروت ۱۴۰۳؛ محمد بن محمد مفید، ابطال توبیة الخاطئة، قم ۱۴۱۳؛ همو، الارشاد، قم ۱۴۱۳؛ مهدی بن ابی ذر نراقی، جامع السعادات، چاپ محمود کلاتر، نجف ۱۳۸۷ / ۱۹۶۷؛ علی بن احمد واحدی نیشابوری، اسباب النزول، بیروت ۱۴۰۲.

/ اکبر ترابی /

بُغْيَةُ الطَّلَبِ (یا **بغیة الطلب فی تاریخ الحلب**) کتابی در جغرافیا و تاریخ حلب، نوشته کمال الدین عمر بن احمد بن ابی جرادة حلبی مشهور به ابن عدیم (۵۸۸-۶۶۰)، فاضی، مورخ، ادیب، شاعر، خطاط، حافظ قرآن و سیاستمدار. **بغیة الطلب** کتاب جامع و دقیقی در جغرافیا و تاریخ حلب است که اطلاعات مهمی نیز درباره شام، مصر و عراق دارد. این کتاب نمونه خوبی در شیوه جغرافیایوسی و تاریخ نگاری اسلامی است که با استناد به روایات شفاهی و مأخذی که تا زمان مؤلف در دسترس بوده، نوشته شده است. همچنین اطلاعات منحصری درباره سرزمینهای خلافت به دست می دهد که در کتابهای دیگر وجود ندارد. و به واسطه این کتاب از تاراج مغول، حمله صلیبیا و حوادث طبیعی مصون مانده است.

جلد اول، جغرافیای حلب است مشتمل بر شرحی درباره جغرافیای تاریخی این منطقه، پیش از اسلام و بعد از آن (ابن عدیم، چاپ سزگین، ج ۱، ص ۲-۹)؛ مؤلف به نظریات جغرافی نویسان پیشین، نظیر جیهانی، درباره مناطق غربی قلمرو اسلام اشاره می کند (همان، ج ۱، ص ۱۰-۲۴) و آنگاه با ذکر نام دریاچه ها، توضیحاتی درباره آنها می دهد (همان، ج ۱، ص ۲۴) و سپس به توضیح درباره رودخانه های منطقه حلب می پردازد (همان، ج ۱، ص ۳۶۲-۳۹۲) و پس از آن با ذکر نام کوهها، وقایع تاریخی مربوط به هریک را شرح می دهد (همان، ج ۱، ص ۲۵-۵۴).

ابن عدیم در این جلد، حلب را جزو اقلیم چهارم از اقلیم سبعة شمرده، و با استناد به آثار بطلمیوس، طول و عرض جغرافیایی آن را مشخص کرده است (همان، ج ۱، ص ۵۴ به بعد). همچنین به شرح آب و هوای منطقه، با توجه به روایات تاریخی از زمان اسکندر به بعد پرداخته است (همان، ج ۱، ص ۶۲-۶۵)؛ پس از آن معادن و سنگهای منطقه را، با استناد به محققان پیشین، توضیح داده است (همان، ج ۱، ص ۶۵-۷۰). بابهای بعدی کتاب، درباره مزارات، قبور انبیا و اولیا، مقام ابراهیم (همان، ج ۱، ص ۷۱-۸۳)، عجایب و غرایب حلب، مکانهای خاص و طلسمات این منطقه است (همان، ج ۱،

ج ۲، ص ۴۲۶-۴۳۰؛ ابن ادریس حلّی، ج ۲، ص ۱۵-۱۹؛ شهید ثانی، ۱۴۰۳، ج ۲، ص ۴۰۷ به بعد؛ نیز برای احادیث راجع به چگونگی پیکار با اهل بغی ← کلینی، ج ۵، ص ۱۱-۳۲-۳۳).
در فقه امامی، درباره اموال باغیان پس از خاتمه پیکار، اختلاف نظر وجود دارد؛ برخی فقها، از جمله سید مرتضی، ابن ادریس و شیخ طوسی، در بعضی آثار خود، بر آن اند که به غنیمت گرفتن اموال آنان جایز نیست و پس از پایان جنگ باید باز پس داده شود (طوسی، تهذیب الاحکام، ج ۶، ص ۱۵۵، حدیث ۲۷۳؛ ابن ادریس حلّی، ج ۲، ص ۱۵-۱۸). در برابر، برخی فقها از جمله شیخ طوسی در کتب دیگر خود (← الخلاف، ج ۲، ص ۴۲۸) و محقق حلّی (ج ۱، ص ۳۳۶-۳۳۷)، به استناد سیره حضرت علی علیه السلام در جمل، که اجازه به غنیمت گرفتن اموال و سپس اجازه استرداد آنها را دادند، این کار را جایز می دانند (برای آرای گوناگون فقها در این باره ← علامه حلّی، ج ۴، ص ۴۶۲-۴۶۶).

منابع: علاوه بر قرآن؛ ابن ابی الحدید، شرح نهج البلاغه، چاپ محمد ابوالفضل ابراهیم، قم [بی تا]؛ ابن اثیر، النهاية فی غریب الحدیث والاثیر، قم ۱۳۶۴ ش؛ ابن ادریس حلّی، کتاب السرائر، قم ۱۴۱۰-۱۴۱۱؛ ابن عربی، احکام القرآن، چاپ علی محمد بجای، بیروت ۱۳۷۸؛ ابن فارس، معجم مقاییس اللغة، چاپ عبدالسلام محمد هارون، قم ۱۴۰۴؛ ابن منظور، لسان العرب، بیروت ۱۴۰۸ / ۱۹۸۸؛ محمد بن عیسی ترمذی، الجامع الصحیح، ج ۵، چاپ ابراهیم عطوة عوض، بیروت [بی تا]؛ عبدالرحمان جزیری، کتاب الفقه علی المذاهب الاربعه، استانبول ۱۴۰۴ / ۱۹۸۴؛ حسین بن محمد راغب اصفهانی، المفردات فی غریب القرآن، چاپ محمد سید کیلانی، تهران [تاریخ مقدمه ۱۳۳۲ ش]؛ وهبة مصطفى زحلی، الفقه الاسلامی وادلته، دمشق ۱۳۳۲ / ۱۹۸۹؛ زین الدین بن علی شهید ثانی، الروضة البهیة فی شرح اللمعة الدمشقیة، چاپ محمد کلاتر، بیروت ۱۴۰۳ / ۱۹۸۳؛ محمد بن جریر طبری، جامع البیان فی تفسیر القرآن، بیروت ۱۴۰۰-۱۴۰۳ / ۱۹۸۳-۱۹۸۰؛ فخرالدین بن محمد طریحی، مجمع البحرین، چاپ احمد حسینی، تهران ۱۳۶۲ ش؛ محمد بن حسن طوسی، التنبیان فی تفسیر القرآن، چاپ احمد قصیر عاملی، بیروت [بی تا]؛ همو، تهذیب الاحکام، تهران ۱۳۹۰؛ همو، کتاب الخلاف فی الفقه، تهران ۱۳۷۷-۱۳۸۲؛ محمد فؤاد عبدالباقی، المعجم المفهرس لالفاظ القرآن الکریم، بیروت [بی تا]؛ حسن بن عبدالله عسکری، معجم الفروق اللغویة، الحاوی لکتاب ابی هلال العسکری و جزءاً من کتاب السید نورالدین الجزائری، قم ۱۴۱۲؛ حسن بن یوسف علامه حلّی، مختلف الشیعة فی احکام الشریعة، ج ۴، قم ۱۴۱۵؛ علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، نهج البلاغه، چاپ صبحی صالح، قاهره ۱۴۱۱ / ۱۹۹۱؛ خلیل بن احمد فراهیدی، کتاب العین، قم ۱۴۱۴؛ محمد بن احمد قرطبی، الجامع لاحکام القرآن، بیروت [بی تا]؛ علی بن ابراهیم قمی، تفسیر القمی، نجف ۱۳۸۷، چاپ افست قم [بی تا]؛ سلیمان بن ابراهیم قندوزی، ینابیع المودة لدوی القری، چاپ سید علی جمال اشرف حسینی، قم ۱۴۱۶؛